

PREDPOKLADY VZNIKU MAĎARSKEJ REPUBLIKY RÁD

Juraj HORVÁTH

Abstract: *The preconditions of the origin of the Republic of Councils in Hungary.* The essay describes the preconditions of the origin of the Republic of Councils in Hungary. At the beginning the paper describes a situation in Austria – Hungary in the last year of the First World War and the revolution in October 1918 in Hungary, which is called Aster Revolution. The main part of the essay is devoted to the Hungarian People's Republic and her inter-political problems which led to inter-political crises and then to the origin of the Hungarian Soviet Republic on 21 March 1919.

Key words: Austro – Hungarian Empire. Hungarian Peoples's Republic. Hungarian Soviet Republic.

Revolúcia v Rusku vo februári 1917 a vstup Spojených štátov amerických (USA) do vojny zmenili charakter celosvetového konfliktu. Rok 1917 znamenal pre jednu z dohodových krajín – Rusko významnú zmenu, ktorá sa dotkla aj krajín Ústredných mocností. Aj tu začali postupne obyvatelia vyjadrovať svoju nespokojnosť, a tak v jari a v lete roku 1917 nastali sociálne nepokoje vo forme štrajkov a demonštrácií. Podobná situácia, aká nastala v Nemecku po štrajkoch a demonštráciách vedených ľavicovými radikálmi Nemeckej nezávislej sociálnodemokratickej strany, nastala aj v Rakúsko-Uhorsku. Kríza bola v porovnaní s Nemeckom znásobená zlou zásobovacou situáciou, v ktorej sa krajina v danom období nachádzala.

Napriek mimoriadnym vládnym opatreniam v Uhorsku, ktoré prebiehali od začiatku leta až do jesene roku 1917, došlo v priemyselných centrách krajiny k viacerým štrajkom. Demonštranti žiadali vládu o zlepšenie aktuálnej ekonomickej situácie. Okrem toho sa už v danom období medzi obyvateľmi začali objavovať heslá a požiadavky za ústavnoprávne zmeny v krajine, a to konkrétne za odstránenie monarchie a vytvorenie demokratického systému. U obyvateľov mnohonárodnostného Uhorska a hlavných predstaviteľov jednotlivých národností sa taktiež postupne začali presadzovať myšlienky národnej jednoty, ktoré sa neskôr pretavili do požiadaviek národného oslobodenia.

Zhoršujúca sa vnútropolitická situácia v rakúsko-uhorskej monarchii bola doplnená aj viacerými neúspechmi v zahraničnej politike. Rokovania USA s Rakúsko-Uhorskom o odpútaní od jeho silnejšieho spojenca Nemecka boli v apríli 1917 neúspešné, na čo reagovali USA prerušením diplomatických stykov. Východiskom pre Rakúsko-Uhorsko bolo podpísanie separátneho mieru bez Nemecka. Napriek snahám predstaviteľov Rakúsko-Uhorska to však nebolo možné a jeho veľká podriadenosť sa ukázala aj po vojenskej stránke. Rakúsko-uhorské jednotky boli de facto podriadené nemeckému veliteľstvu, čo sa prejavilo aj na niektorých vojenských úspechoch v roku 1917 v bojoch s Talianskom.¹

1 Kol. autorov. *Slovensko v 20. storočí. 2. zväzok Prvá svetová vojna: 1914 – 1918*. Bratislava : Veda, s. 234; PROKŠ, Petr. *Konec říše Habsburků: Střední Evropa v politice a vztazích Německa*

Výrazné zhoršenie pozície Ústredných mocností v zahraničnej politike, a teda aj Rakúsko-Uhorska, priniesol vstup Grécka do vojny v júni 1917. To viedlo k nevyhnutnosti posilnenia balkánskeho frontu vojskami krajín Ústredných mocností. Neskôr sa však ukázalo, že oveľa väčšou diplomatickou porážkou pre Rakúsko-Uhorsko boli nevydarené rokovania s Veľkou Britániou, týkajúce sa separátneho mieru, ktoré prebehli medzi krajinami začiatkom augusta 1917. Aj v tomto prípade sa však ukázala neschopnosť Rakúsko-Uhorska dostať sa spod vplyvu Nemecka.²

Vážnym problémom rakúsko-uhorskej monarchie bolo jej vnútorné usporiadanie. Postupne bolo čoraz jasnejšie, že Dohoda v dôsledku svojich vlastných záväzkov voči spojeneckým krajinám nebude schopná zaručiť celistvosť monarchie. Dôsledkom vývoja svetového konfliktu a zapojenia príslušníkov národností Rakúsko-Uhorska do bojov na strane Dohody sa začalo čoraz viac hovoriť aj o vnútornom usporiadaní krajiny s ohľadom na národnosti žijúce v monarchii a o možných ústupkoch voči nim.³

Avšak vnútropolitické pomery rakúsko-uhorskej monarchie sa čím ďalej, tým viac vyhrocovali, preto medzinárodné postavenie krajiny upadalo. Reprezentanti Rakúsko-Uhorska mali šancu udržať rozpadajúcu sa monarchiu len hlbokými štátoprávnymi, politickými a sociálnymi reformami.

Predstavitelia maďarskej liberálnej opozície na čele s ministrom výživy Lajosom Windischgräetzmom sa na porade 8. septembra 1918 v Budapešti dohodli na postupe vo vnútorných a zahraničných záležitostiach krajiny. V otázke zahraničnej politiky sa snažili presadiť požiadavku okamžitého uzatvorenia mieru. Podobne, ako pri podpise Brest-litovského mieru trvalo Nemecko na anexionistickej politike bez ohľadu na názory Rakúsko-Uhorska, tak monarchia by podpísala mier bez ohľadu na Nemecko. Vo vnútornej politike požadovali ďalekosiahlu autonómiu pre Čechov, Juhoslovanov, mesto Terst a zrieknutie sa Haliče v prospech Poľska.⁴

Začiatkom októbra 1918 došlo k stretnutiu medzi reprezentáciou maďarskej opozície a rakúskym cisárom Karolom I. Dňa 2. októbra 1918 rakúsky cisár rokoval v Reichenau s predstaviteľmi maďarskej liberálnej opozície Lajosom Windischgräetzmom a Mihályom Károlyim o menovaní Mihálya Károlyiho za predsedu uhorskej vlády. Počas rokovania panovník predstavil úmysel prebudovať staré Rakúsko na spolkový štát. Na tento fakt ho obaja politici upozorňovali, aby nevydal podobný manifest bez jeho posúdenia v uhorskom parlamente. Takisto odmietli menovanie Károlyiho ministerským predsedom, pretože pri rozložení politických síl v parlamente by nezískal v ňom väčšinu. Taktiež poukázali na vyhrocujúce sa politické a sociálne rozpory, ktoré môžu viesť k revolučnému výbuchu, ktoré by mohlo priniesť rozpad Uhorska.⁵

a *Rakousko-Uherska (1867/1871 – 1918)*. Praha : ISV, 2004.

2 Kol. autorov. *Slovensko v 20. storočí. 2. zväzok Prvá svetová vojna: 1914 – 1918*. Bratislava : Veda, s. 235 – 236.

3 Kol. autorov. *Slovensko v 20. storočí. 2. zväzok Prvá svetová vojna: 1914 – 1918*. Bratislava : Veda, s. 234.

4 PROKŠ, Petr. *Habsburkové & Velká Válka (1914 – 1918)*. Praha : Naše Vojsko, s. 227.

5 PROKŠ, Petr. *Habsburkové & Velká Válka (1914 – 1918)*. Praha : Naše Vojsko, s. 228.

Ďalšie stretnutie medzi cisárom Karolom a maďarskými politikmi sa konalo dňa 11. októbra 1918 v Reichenau. Počas tohto stretnutia Mihály Károlyi varoval panovníka pred nebezpečenstvom vyhrotenia národnostných problémov. Aby takáto situácia nenastala, bolo podľa Károlyiho potrebné predísť radikálnej demokratizácii a vypovedaním spolku s Nemeckom. Tým by získala rakúsko-uhorská monarchia lepšiu pozíciu pri rokovaní s Dohodou. Významné zmeny mali nastať príchodom nových politikov, ktorí mali previesť viditeľné reformy. Prijaté reformy by presvedčili o mierovom a demokratickom úmysle predstaviteľov Uhorska.⁶

V tomto období sa postupne čoraz viac vyhrocovali problémy Rakúsko-Uhorska v politickej, štátoprávnej, národnostnej, sociálnej a hospodárskej oblasti spojené aj s blížiacou sa porážkou vo vojne. Všetky tieto činitele ovplyvňovali samotnú existenciu monarchie. Východiskom z tejto situácie bolo prijatie a schválenie textu manifestu rakúskou vládou dňa 16. októbra 1918. Nasledujúci deň 17. októbra 1918 bol zverejnený cisársky manifest o premene Rakúska na spolkový štát, v ktorom každý národ vytvorí svoj vlastný štátny útvar na ním obývanom území, ale táto úprava sa nijako nedotýkala územnej celistvosti Uhorska.⁷ Avšak cisárov manifest prišiel veľmi neskoro a predstavitelia jednotlivých národov si vzali do rúk svoje vlastné osudy bez ohľadu na Viedeň.

Postupné výdavky na vedenie vojny a jej celý priebeh so sebou prinášal aj nemalé ekonomické nároky, ktoré priviedli nielen Rakúsko-Uhorsko, ale aj ďalšie krajiny k ekonomickému kolapsu vo všetkých smeroch. Ekonomický kolaps bol hlavnou príčinou prehry krajín Ústredných mocností, a teda aj rakúsko-uhorskej monarchie. Riadené vojnové hospodárstvo nezabránilo krachu ekonomiky krajiny. Na zlyhanie ekonomického potenciálu krajiny už počas roka 1918 poukazoval celý rád signálov. Dochádzali zásoby potrebného materiálu na chod priemyslu a dôsledkom toho nastal rozvrat v doprave a postupne sa čoraz viac ukazovala neschopnosť plynulého zásobovania armády. Popritom v krajine kriticky vzrastala inflácia a vyčerpanosť všetkých zdrojov viedla k potravinovej kríze. To sa odrazilo aj na demoralizácii armády.⁸

Dňa 17. októbra 1918 uhorská snemovňa odhlasovala, aby sa maďarské pluky okamžite vrátili domov k obrane ohrozeného Uhorska. Po tomto uznesení uhorského snemu začali maďarské jednotky postupne opúšťať bojové pozície na frontových línách aj posádky v zázemí. Tým sa začal postupný rozklad rakúsko-uhorskej armády.

V druhej polovici októbra roku 1918 rakúsko-uhorské jednotky bojovali už len na talianskom fronte. Kvôli útoku talianskych vojsk na rieke Piave dňa 24. októbra 1918, sa rakúsko-uhorská armáda začala pomaly rozkladať. Po 30. októbri 1918 sa postupne uzatvárali dohody na viacerých úsekoch frontu. Predstavitelia Rakúsko-Uhorska boli nútení podpísať prímerie dňa 3. novembra 1918 vo Villa Giusti pri Padove. Po vojenských porážkach nasledoval veľmi rýchlo rozpad monarchie.⁹

6 PROKŠ, Petr. *Habsburkové & Velká Válka (1914 – 1918)*. Praha : Naše Vojsko, s. 230.

7 PROKŠ, Petr. *Diplomacie a Velká Válka 1914 – 1918/1919*. Praha : Historický ústav, s. 226.

8 Kol. autorov. *Slovensko v 20. storočí. 2. zväzok Prvá svetová vojna: 1914 – 1918*. Bratislava : Veda, s. 248.

9 FERENČUHOVÁ, Bohumila. Mierová konferencia, mierové zmluvy a nový európsky systém. In DEJMEK, Jindřich a kol. *Zrod nové Evropy. Versailles, St. Germain, Trianon a dotvárení poválečného mírového systému*. Praha : Historický ústav ČAV, 2011, s. 23.

Vojnová bilancia Rakúsko-Uhorska bola z každého pohľadu mimoriadne vážna. V spoločnej armáde v priebehu piatich rokov vojny bojovalo zhruba štyri milióny vojakov, z toho padlo viac ako 600 tisíc, počet zranených a vojnových zajatcov predstavovalo pol druhu milióna osôb. Tieto údaje hovoria o tom, že z činnej vojenskej služby padlo, zranilo sa alebo do zajatia padlo viac ako 50 % všetkých povolaných mužov. Zo zázemia bolo povolaných 18 % obyvateľov na vykonávanie vojenskej služby.¹⁰

Prvá svetová vojna a jej dôsledky v spoločensko-národných pohyboch výrazne pozmenili geografickú a politickú tvár vtedajšej Európy. V dôsledku zrútenia sa rakúsko-uhorskej monarchie došlo v strednej Európe k hlbokým zmenám v spoločensko-politickej štruktúre. Situácia v danom priestore bola po páde monarchie veľmi nestabilná a neistá. O budúcom usporiadaní priestoru bývalej rakúsko-uhorskej ríše nemali v tom čase jasnú predstavu ani víťazné štáty Dohody. Navyše sa ich predstavy o budúcnosti tohto priestoru nezhodovali. Každá z mocností si priala usporiadať daný priestor tak, aby to vyhovovalo jej vlastným mocenským záujmom.

1.1 Občianska demokratická revolúcia v Maďarsku a vznik Maďarskej ľudovej republiky

Vojnová porážka dostala Maďarsko do hlbokej hospodárskej, politickej a spoločenskej krízy, ktorá nielen odstránila dualistické zriadenie, ale spochybnila aj maďarský národ a štát. Od jesene 1918 do jari 1920 trvajúce revolučné a kontrarevolučné pokusné obdobie poukázalo na to, že na základe nejakých odlišných spôsobov a programov nie je možné nájsť pre krajinu východisko z daného stavu. Avšak prebiehajúce udalosti mohli predstavitelia Maďarska len veľmi ťažko ovplyvniť. Možnosti a manévrovací priestor vymedzili víťazné vlády susedných krajín.¹¹

Dňa 23. októbra 1918 odstúpila tretia koalíčná vláda ministerského predsedu Sándora Wekerleho, ktorá bola pri moci od 20. augusta 1917. Uprostred noci z 23. na 24. októbra 1918 vznikla Maďarská národná rada (*Magyar Nemzeti Tanács*). Zakladajúcimi stranami Maďarskej národnej rady bola Nezávislá (Károlyiho) strana a osemštyridsiatikov (*Függetlenségi és 48-as (Károlyi) Párt*), Republikánska občianska radikálna strana (*Országos Polgári Radikális Párt*) a Maďarská sociálnodemokratická strana (*Magyarországi Szociáldemokrata Párt*).¹²

Dňa 24. októbra 1918 tieto tri opozičné strany združené v národnej rade pod vedením Mihálya Károlyiho zverejnili program obsahujúci v súlade s tradíciami z roku 1848 spolu 12 bodov.¹³ Národná rada žiadala bezodkladne odstránenie súčasného korupčného parlamentného a vládneho systému, v ktorom republika nevidela svoju

10 KOLLEGA TARSOLY, István – PÜSKI, Levente – BARTA, Róbert – GYARMATI, György. *Magyarország a XX. században. Történelem, helytörténet/ Magyar Történelem 1868 – 1918*. Dostupné on-line: <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/4.html> 1. 4. 2018.

11 KOLLEGA TARSOLY, István – PÜSKI, Levente – BARTA, Róbert – GYARMATI, György. *Magyarország a XX. században. Történelem, helytörténet/ Magyar Történelem 1868 – 1918*. Dostupné on-line: <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/4.html> 1. 4. 2018.

12 BIHARI, Mihály – GAZSÓ, Ferenc – VIDA, István. *Magyarországi politikai pártok lexikona 1846 – 2010*. Budapest : Gondolat, 2010, s. 82 – 84.

13 ROMSICS, Ignác. *Trianonská mierová zmluva*. Bratislava : Kalligram, s. 78.

reprezentáciu, ale nepriateľa a taktiež bezodkladne zabezpečiť úplnú nezávislosť Maďarska po stránke zahranično-politickej, hospodárskej a vojenskej. Maďarské vojsko malo byť povolané späť zo zahraničia a zahraničné vojská mali byť odvelené do svojich štátov. Program žiadal okamžité ukončenie vojny, pretože ju považoval za úplne beznádejnú a pri nastávajúcom uzatváraní mieru alebo pokoji zbraní požadoval zohľadňovať jedine a len záujmy Maďarska po prerušení spojenectva s Nemcami. Starý parlament mal ukončiť svoju činnosť a na jeho miesto mal nastúpiť nový, ktorý by vzišiel z nových volieb, ktoré mali byť vypísané. Z toho dôvodu program národnej rady žiadal bezodkladne uzákoniť systém úplného, všeobecného, rovnoprávneho, tajného a aj na ženy sa vzťahujúceho volebného práva, ktoré malo byť okamžite aplikované aj do fungovania žúp a obcí. V prípade národností Uhorska Maďarska národná rada žiadala pre ľudí nemaďarského jazyka zaručenie práva na sebaurčenie národov v zmysle Wilsonovských princípov. Predpokladali, že tieto zásady nielenže neohrozujú územnú integritu Maďarska, ale poskytnú mu aj bezpečnejší základ pre existenciu. Spolužitie viacerých národností a ich vzájomná súťaž pokladali tvorcovia programu za pozitívnu stránku fungovania štátu, ktorá môže byť prospešná pre materiálny, duchovný a aj morálny rozvoj celého ľudu, a preto malo byť národnostiam umožnené vytvorenie čo najširšej kultúrnej a samosprávnej autonómie. Tým by sa zmenili staré, dovtedy trvajúce vzťahy medzi národnosťami a novovzniknutá republika by sa zmenila na „bratské spojenectvo rovnoprávných ľudí, pretože by to bolo spoločné hospodárske a zemepisné spojenectvo a nie národná žiarlivosť, kvôli ktorej si želáme udržať územnú integritu republiky. Z triezveho rozlíšenia tejto spolupatričnosti a nie pod nátlakom nutností vyplýva naše očakávanie, aby všetok ľud republiky zotrval spolu v starom osudovom spojenectve“.¹⁴

Program tiež žiadal potrebu zaručenia slobody spolčovania a zhromažďovania sa, odstránenie fungujúcej cenzúry a poskytnutie slobody tlače a všeobecnej amnestie pre všetkých politicky trestaných a odsúdených občanov štátu a vojakov. V dôsledku vojnového konfliktu a celkovej spoločenskej situácie, spojenej s biedou obyvateľstva Národná rada žiadala pomocou vnútropolitických a zahraničnopolitických smerníc odvrátenie hroziacej sa chudoby, ktorú považovala za veľký problém spoločnosti. Preto požadovala za potrebné zlepšiť životný osud pracujúcich ľudí a vojakov vracajúcich sa z frontu rôznymi sociálnopolitickými reformami a majetkovou reformou, ktorá by im sprístupnila pôdu. V prípade vznikajúcich národných štátov požadovali predstavitelia národnej rady v programe nasledovné: „Je potrebné uznať novovzniknuté národné štáty – Ukrajinu, Poľsko, Česko, Juhosláviu a Rakúske Nemecko a treba nám ich presvedčiť o tom, že nezávislé a demokratické Maďarsko nielenže nebráni pri uspokojení ich oprávnených životných nárokov, ale je pripravené vstúpiť s nimi do čím užších hospodárskych a politických spojenectiev s presvedčením, že aj tieto štáty budú rešpektovať naše rovnako oprávnené záujmy.“¹⁵

Časť programu bola venovaná aj blížiacej sa mierovej konferencii, na ktorú bolo potrebné vyslať vhodných zástupcov krajiny, ktorí by vhodne vysvetlili naozajstné

14 MÉREI, Gyula – PÖLÖSKEI, Ferenc – GERGELY, Jenő. *Magyarországi pártprogramok 1867 – 1919*. Budapest : ELTE Eötvös Kiadó, 2003, s. 338 – 347.

15 MÉREI, Gyula – PÖLÖSKEI, Ferenc – GERGELY, Jenő. *Magyarországi pártprogramok 1867 – 1919*. Budapest : ELTE Eötvös Kiadó, 2003, s. 338 – 347.

ciele maďarskej demokracie a ozrejmla sa úplná záujmová solidarita, ktorá spája maďarský ľud s nemaďarskými bratskými ľuďmi. Preto bolo potrebné vyslať na mierovú konferenciu takých predstaviteľov, ktorí sú naklonení odzbrojeniu a povinnému mierovej konferencii. Brest-litovské a bukureštské mierové zmluvy bolo potrebné na základe programu zničiť.¹⁶

Vo svojom prehlásení Maďarská národná rada prevzala úlohu alternatívnej vlády, vyhlasujúc, že bude rokovať v mene maďarského národa o všetkých otázkach týkajúcich sa Maďarska so zahraničnými vládami.¹⁷

Po demisii Wekerleho vlády bol Mihály Károlyi prijatý kráľom, kde v rámci audiencie predstavil plán zostavenia vlády, ktorý zdôvodnil tým, že „v prípade keď na čele udalostí budú chcieť zostať tí, ktorí sú zodpovední za politiku zameranú voči antantu, stanoví antant pre Maďarsko oveľa tvrdšie podmienky“.¹⁸ V rámci svojho návrhu na zostavenie novej vlády si želal zabezpečiť miesta aj pre zástupcov národnostných strán. Začiatkom októbra sa viackrát stretol a rokoval so slovenskými, rumunskými a srbskými politikmi. Károlyi predpokladal, že sa mu podarí získať podporu národnostných vodcov cez národnostnú politiku s liberálnejším duchom. Dňa 15. októbra 1918, na poslednom zasadaní uhorskej delegácie zahraničného výboru, ostro kritizoval vodcov spriateľného Nemecka. V dôsledku jeho rozhodných vystúpení vzrastala jeho popularita medzi obyvateľmi zo dňa na deň a takisto rástol počet tých, ktorí boli presvedčení, že Maďarsko sa môže dostať z prehratej vojny bez vážnejších následkov v prípade, že zmení štátne zriadenie. Károlyiho vyhlásenia, že Wilsonov 14. bod nie je v rozpore s územnou integritou republiky, posilňovali v obyvateľoch nádej, že osamostatnenie Maďarska znamená súčasne aj pretrvanie mnohonárodnostného Uhorska.¹⁹

Od 24. októbra 1918 prepukali v hlavnom meste Budapešť demonštrácie za vytvorenie novej vlády z národnej rady a za vymenovanie Mihálya Károlyiho premiérom. Karol IV., však v prípade zostavenia vlády váhal a preferoval prívrženca umiernennej opozície, grófa Jánoša Hadika. Napriek tomu, že János Hadik mal podporu medzi poslancami, ktorí nesúhlasili s Mihályom Károlyim, nemal podporu v žiadnej politickej strane. Jánoša Hadika nakoniec arcivojvoda Jozef menoval ministerským predsedom 29. októbra 1918 a poveril ho zostavením novej vlády. Menovanie Jánoša Hadika premiérom viedlo k všeobecnej nespokojnosti obyvateľov, ktorí si priali skutočnú transformáciu politického smeru krajiny na čele s novými politickými silami a ich predstaviteľmi. Nespokojnosť obyvateľov postupne prerástla do ozbrojeného povstania.²⁰

16 MÉREI, Gyula – PÖLÖSKEI, Ferenc – GERGELY, Jenő. *Magyarország pártprogramok 1867 – 1919*. Budapest : ELTE Eötvös Kiadó, 2003, s. 338 – 347.

17 IRMANOVÁ, Eva. *Maďarsko a versailleský mierový systém*. Praha : Albis International, 2002, s. 84.

18 IRMANOVÁ, Eva. *Maďarsko a versailleský mierový systém*. Praha : Albis International, 2002, s. 84.

19 SIKLÓS, András. *A Habsburg birodalom felbomlása 1918*. Budapest : 1987, s. 150.

20 IRMANOVÁ, Eva. *Maďarsko a versailleský mierový systém*. Praha : Albis International, 2002, s. 84.

Významnú rolu pri vznikajúcom povstaní zohrala Vojenská rada. Vojenská rada vznikla dňa 25. októbra 1918 v Budapešti a pod jej vplyv sa dostala prevažná časť armády, zdržiavajúca sa v danom čase v Budapešti. Vojenská rada napokon rozhodla o okamžitom zahájení ozbrojeného povstania.²¹

Dňa 30. októbra 1918 zaplavili ulice Budapešti masy obyvateľov, medzi ktorými boli aj vojaci a dôstojníci prichádzajúci z frontu. Zhromaždené obyvateľstvo sa postupne presunulo pred sídlo národnej rady hotel Astória, kde protestovalo za vymenovanie novej vlády z národnej rady a prisahalo na národnú radu.²²

O deň neskôr, 31. októbra 1918, bol Mihály Károlyi pozvaný na hrad, kde bol arcivojvodom Jozefom, z poverenia panovníka kráľa Karola IV., vymenovaný za ministerského predsedu a poverený zostavením novej vlády.²³ Po niekoľkých hodinách od svojho vymenovania zostavil Mihály Károlyi, opierajúc sa o strany národnej rady, veľmi rýchlo novú vládu.

Nová koalíčná vláda dňa 1. novembra 1918 po tom, ako požiadala o zrušenie zloženej prísahy, prisľúbila, že otázku formy štátu presunie na rozhodnutie ústavnej schôdze v priebehu šiestich týždňov. Mihály Károlyi zložil prísahu na národnú radu, ktorá sa medzitým rozšírila.²⁴

Udalosti v Maďarsku v období od 25. do 31. októbra 1918 predstavovali revolúciu voči vtedajším pretrvávajúcim pomerom a do povedomia sa dostali ako tzv. astrová revolúcia. Charakter a podstata tejto revolúcie ako občianskej bol v tom zmysle, že výkonná moc sa dostala do rúk predstaviteľov sociálnodemokratickej a liberálnej strany. Ciele predstaviteľov týchto strán, zhrnuté v programe národnej rady, mali občiansky charakter a sľubovali splnenie takých prisľubov, ktoré v tom období už v iných krajinách splnené dávno boli a v Uhorsku sa po porážke revolúcie v rokoch 1848 – 1849 vyriešili len sčasti.²⁵

Forma nového štátu zatiaľ nebola presne určená a vyriešená. Hlavou štátu naďalej zostával kráľ. Novomenovaný ministerský predseda a vláda vložili svoju prísahu do rúk arcivojvodu Jozefa.²⁶ Krajina nemala dovtedy vymenovaný ani zákonodarný zbor, pretože poslaneckú komoru naposledy zvolenú vo voľbách v roku 1910 volilo len 6 % obyvateľov, a preto jej zvolanie bolo z politického hľadiska nemožné.²⁷

21 IRMANOVÁ, Eva. *Maďarsko a versailleský mírový systém*. Praha : Albis International, 2002, s. 85.

22 IRMANOVÁ, Eva. *Maďarsko a versailleský mírový systém*. Praha : Albis International, 2002, s. 85.

23 IRMANOVÁ, Eva. *Maďarsko a versailleský mírový systém*. Praha : Albis International, 2002, s. 84 – 85.

24 ROMSICS, Ignác. *Magyarország története a XX. században*. Budapest : Osiris Kiadó, 2010, s. 74.

25 SIKLÓS, András. Az 1918 – 1919. évi magyarországi forradalmak. In László Szabó, Mária Ormos a kolektív. *Az. 1918 – 19-es magyarországi forradalmak*. Budapest : TIT Országos Központ Társadalomtudományi Osztály, s. 34.

26 IRMANOVÁ, Eva. *Maďarsko a versailleský mírový systém*. Praha : Albis International, 2002, s. 85.

27 IRMANOVÁ, Eva. *Maďarsko a versailleský mírový systém*. Praha : Albis International, 2002, s. 85.

Právny základ pre vyhlásenie nezávislej republiky vytvorila deklarácia Karola IV. z dňa 13. novembra 1918. V nej sa panovník zriekol „všetkej svojej účasti pri spravovaní štátu“ a „vopred uznal“ rozhodnutie Maďarska o podobe svojej budúcej štátnej formy. Novú štátnu formu nakoniec vyhlásila rozšírená Veľká Národná rada (*Nagy Nemzeti Tanács*) dňa 16. novembra 1918 bez toho, aby počkala na ústavnú schôdzu.²⁸

Dôsledkom toho ukončil v daný deň svoju činnosť parlament a moc dočasného prijímania zákonov zásadne prevzala a realizovala rozšírená viacčlenná Veľká Národná rada. V skutočnosti sa jej úloha obmedzila na to, že prijala návrhy V daný deň ukončil svoju činnosť starý parlament a delegáti rozšírenej Veľkej Národnej rady proklamovali nezávislosť Maďarska. Delegáti taktiež oznámili abdikáciu panovníka kráľa Karola IV. a bola slávnostne vyhlásená Maďarská ľudová republika (*Magyar Népköztársaság*).

Mihály Károlyi sa stal ministerským predsedom novovzniknutého štátu. Vykonával aj post ministra zahraničných vecí. Károlyi trval na podmienke, že prezident republiky by mal byť zvolený až novým parlamentom. Ten však nebol ešte zvolený, pretože voľby neprebehli, a tak bola krajina bez prezidenta.²⁹ Hoci bola premena štátu na nezávislú republiku vyhlásená až 16. novembra 1918, nová vláda od začiatku vystupovala ako vodca samostatného štátu.³⁰

Do vlády sa okrem Károlyiho nezávislej strany dostali aj predstavitelia Republikánskej občianskej radikálnej strany a Maďarskej sociálnodemokratickej strany. Z Károlyiho nezávislej strany a osemaštyridsiatnikov to bol Mihály Károlyi, Tivadar Batthyány, Márton Lovászy a Barna Búza. Z Maďarskej sociálnodemokratickej strany to boli poslanci Ernő Garami a Zsigmund Kunfi. Občianska radikálna strana mala svoje zastúpenie vo vláde prostredníctvom Oszkára Jásziho a Pála Szendeho. Okrem členov týchto troch strán sa do vlády dostal aj nestranník Béla Linder, Dénes Berinkey a Ferenc Nagy.³¹

Paradoxom novej vlády a fakticky dôsledkom silnej autority Mihály Károlyiho bolo to, že hoci bola Maďarská sociálnodemokratická strana v rámci opozície najpočetnejšou stranou s veľkým zastúpením, predstavitelia tejto strany sa nestali vodcami občiansko demokratickej revolúcie a žiaden z jej členov sa nestal ministerským predsedom.

Po niekoľkých dňoch došlo na niektorých ministerstvách k výmene vedúcich funkcionárov. Po skončení dočasného mandátu ministerského predsedu Mihály Károlyiho na ministerstve financií prebral post ministra financií Pál Szende. Zmena nastala aj na ministerstve náboženstva a školstva a Mártona Lovászyho nahradil dňa 22. decembra 1918 Sándor Juhász Nagy. K viacerým zmenám došlo na ministerstve obrany. Bélu Lindera nahradil už dňa 9. novembra nezávislý Albert Bartha, a toho po vyše mesiaci dňa 12. decembra 1918 Mihály Károlyi. V skutočnosti úrad

28 ROMSICS, Ignác. *Magyarország története a XX. században*. Budapest : Osiris Kiadó, 2010, s. 75.

29 IRMANOVÁ, Eva. *Maďarsko a versailleský mírový systém*. Praha : Albis International, 2002, s. 86.

30 ROMSICS, Ignác. *Trianonská mierová zmluva*. Bratislava : Kalligram, 2009, s. 79.

31 SIKLÓS, András. *Magyarország 1918/1919. Események, képek, dokumentumok*. Budapest : Kossuth Könyvkiadó, 1978, s. 111.

obranu viedol štátny tajomník Böhm Vilmos. V danom úrade nastala ešte ďalšia zmena, a to dňa 29. decembra 1918, keď na post ministra obrany zasadol Sándor Festetics, ktorý na ňom zotrval do vymenovania novej vlády 19. januára 1919.

Program novej koalíciej vlády bol totožný s programom Národnej rady z dňa 26. októbra 1918. Jeho hlavným cieľom bolo zriadenie nezávislej a demokratickej republiky, v ktorej verejnom živote by mali svoj podiel pri budovaní štátu aj nemaďari, prostredníctvom rozšíreného práva na vlastnú samosprávu. K realizácii tohto programu pristúpila vláda počas veľmi nepriaznivých okolností. Víťazné mocnosti zaobchádzali s Maďarskom napriek zmene systému a vlády ako s porazeným štátom. Napriek snahe vlády o postupné realizovanie programu bola vnútropolitická situácia sťažovaná aj kvôli vyhroteným sociálnym a národnostným problémom.³²

Hlavným predstaviteľom vnútropolitických zmien v Maďarsku v októbri 1918 sa stala Národná Rada a v nej združené politické strany. Najsilnejšou z týchto strán bola Maďarská sociálnodemokratická strana, ktorej programom bolo odstránenie starého režimu a následne vybudovanie nezávislého demokratického Maďarska.

Najväčší vplyv v Maďarskej sociálnodemokratickej strane mali Ernő Garami a Zsigmund Kunfi. Garami a Kunfi boli zároveň predstavitelia dvoch rôznych krídel v strane. Garami bol predstaviteľom umierneného, Kunfi radikálneho krídla. Strana bola dobre organizovaná s dobrou členskou základňou.

V čase prvej svetovej vojny počas druhej vlády Istvána Tiszu, nasledujúcej vlády Mórica Esterházyho a tretej vlády Sándora Wekerleho, hrala Maďarská sociálnodemokratická strana dôležitú úlohu v opozícii. Rastúci vplyv a sila tejto strany je dobre viditeľná v údajoch o jej členskej základni, ktorá sa v priebehu trvania svetového konfliktu výrazne menila. Od roku 1916 sa čoraz viac zvyšoval počet jej členov. V súvislosti s tým strana presadzovala výlučne iba také hospodárske a sociálnopolitické reformy, ktoré sa prispôbovali vojnovému stavu. V neskoršom období v dôsledku vývoja svetového konfliktu strana zmenila svoj postoj v zahranično-politickej oblasti, pričom presadzovala uzatvorenie mieru na základe dohody. Vo vnútornej politike sa Maďarská sociálnodemokratická strana vrátila k svojej pôvodnej politike volebného práva. Po februárových udalostiach v Rusku roku 1917 a súčasne s vystúpením členov Nemeckej nezávislej sociálnodemokratickej strany v Nemecku, sa aj v Maďarskej sociálnodemokratickej strane začal formovať jeden centristický smer.³³

Októbrové udalosti v Rusku roku 1917 dali podnet príslušníkom sociálnodemokratickej strany k vytvoreniu ľavicovej opozície. Na čele vzniknutej ľavicovej opozície stáli Béla Vágó, Béla Szántó, László Rudas a ich ďalší spoločníci. Bol to impulz pre zakladanie nových ľavicových smerov. Začiatkom roku 1918 sa načrtali hranice jedného nového ľavého krídla, predstaviteľmi ktorého boli Jenő Landler, Jenő Hamburger, György Nyisztor a Jenő Varga. Noví robotníci a vrstvy zamestnancov prídiacich v obrovských počtoch do odborov rozširovali bázu ľavice a umožňovali vytváranie nových organizácií a organizačných foriem.³⁴

32 ROMSICS, Ignác. *Magyarország története a XX. században*. Budapest : Osiris Kiadó, 2010, s. 74.

33 SIKLÓS, András. *A Habsburg birodalom felbomlása 1918*. Budapest : 1987, s. 154 – 160.

34 SIKLÓS, András. *A Habsburg birodalom felbomlása 1918*. Budapest : 1987, s. 154 – 160.

Druhou stranou tvoriacou Národnú radu bola Nezávislá (Károlyiho) strana a osemaštyridsiatnikov (*Károlyi-féle Függetlenség és 48-as Párt*). Na čele ľavého krídla parlamentnej opozície sa vynímal ako politická osobnosť Mihály Károlyi.

Kvôli nezhodám a rozdielom v názoroch s Albertom Apponyim vystúpil Mihály Károlyi zo spoločnej strany Zjednotenej nezávislej strany a osemaštyridsiatnikov (*Egyesült Függetlenség és 48-as Párt*) a dňa 17. júla 1916 založil novú Nezávislú (Károlyiho) stranu a osemaštyridsiatnikov. Nová strana, verná ľavicovým tradíciám nezávislosti sa postavila vo svojom programe za „väčšiu nezávislosť – samostatnosť vo forme personálnej únie, národnej armády, nezávislej colnej zóny, samostatnej národnej banky, za demokratické reformy, týkajúce sa všeobecného volebného práva, tajného hlasovania, slobody tlače, zhromažďovania a spolčovania sa“.³⁵ Program strany obsahoval aj sociálne opatrenia, podporujúce inštitúcie slúžiace pre blaho ľudí a pre nápravu nezdravého rozdeľovania veľkostatkov. Taktiež dôležitou časťou jej programu bola aj požiadavka ukončenia vojny a urýchlené uzavretie mieru, ktorý by ochránil územnú integritu Uhorska. Strana vo svojom programe požadovala národnú nezávislosť, mier a demokraciu.

V porovnaní s Maďarskou sociálnodemokratickou stranou nedisponovala strana žiadnou organizovanou základňou a zatiaľ sa nepresadila ani medzi buržoáziou a robotníctvom. V parlamente ju zastupovala sotva dvadsať poslancov zvolených najviac v protirakúsky zameraných volebných obvodoch. Z profesijného hľadiska boli poslanci Károlyiho strany nezávislosti a osemaštyridsiatnikov predstavitelia veľkostatkárov, advokátov, novinárov a verejných činiteľov.³⁶

Mihály Károlyiho spájali úzke väzby nielen s vlastnou politickou stranou, ale aj s predstaviteľmi Maďarskej sociálnodemokratickej strany. Tieto vzťahy nadobudli aj organizačnú podobu začiatkom roku 1917 po utvorení bloku pre volebné právo. Priateľské väzby sa neprerušili ani vtedy, keď sa o niečo neskôr začiatkom roku 1918 rozpustil zväzok v dôsledku rozchodu s Vászonyim. V čase júnového štrajku sa Károlyi postavil na stranu štrajkujúcich robotníkov. Súčasne vystúpil proti prehĺbeniu spojenectva s Nemeckom. 8. septembra 1918 sa obrátil otvoreným listom k svojim voličom v Cegléde, v ktorom ostro napádal Tiszove politické stanovisko. V prejave k delegácií, ktorú vyslali z Ceglédu na jeho privítanie, kritizoval Károlyi dňa 16. septembra 1918 Burianov mierový protokol. Na miesto tohto protokolu, ktorý bol od začiatku odsúdený na neúspech, navrhol Károlyi prijatie 14. Wilsonovho bodu. Po rozpade bulharského frontu sa vrátil do Budapešti, kde pred delegáciou, vyslanou na jeho privítanie, zhrnul svoj politický program slovami „Mier, demokracia, nezávislosť“. Pod týmito slovami rozumel Károlyi dohodnutý mier, ku ktorému by viedla cesta cez ukončenie spojenectva s nemeckým spojencom, ktorému by pripravovala cestu nová priateľsky zameraná orientácia na Dohodu. Požiadavka demokracie znamenala demokratické reformy, požiadavku nezávislosti a zrealizovanie personálnej únie. Po vypuknutí vládnej krízy sa Károlyi postavil za vytvorenie vlády zloženej

35 MÉREI, Gyula. *A Magyar polgári pártok programjai 1867 – 1918*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1971, s. 307 – 311.

36 SIKLÓS, András. *A Habsburg birodalom felbomlása 1918*. Budapest : 1987, s. 147 – 149.

z neskompromitovaných členov opozície, v ktorej by zaujali svoje miesto strany nezastúpené v parlamente, čiže predstavitelia Republikánskej občianskej radikálnej strany a Maďarskej sociálnodemokratickej strany.³⁷

Pacifistickým nacionalizmom pretkávaný program Károlyiho strany sa zameriaval na zmenu a rekonštrukciu zriadenia od základov a súčasne bol nasmerovaný aj na jeho záchranu. Napriek tomu však vládnuce kruhy jeho program odmietli. Nielen Tisza demonštroval proti Károlyimu, jeho politický program odsúdil ako nebezpečný aj predstaviteľ umiernennej konzervatívnej časti liberálne opozície, Gyula Andrásy mladší.

Tretou opozičnou stranou zúčastňujúcou sa na októbrových zmenách bola Republikánska občianska radikálna strana (*Polgári Radikális Párt*). Počiatok organizácie tejto strany sa kladie do prvých rokov 20. storočia, pričom vznikla len pár mesiacov pred vypuknutím prvej svetovej vojny dňa 6. júna 1914. Úspech strany na jeseň roku 1918 prekvapil aj jej predsedu, ktorým bol Oszkár Jászi.

Už pred vznikom strany bol vypracovaný jej program, v ktorom boli predstreté návrhy týkajúce sa rozšírenia všeobecnej slobody, rozvoja hospodárskych síl, riešenia národnostnej otázky, zabezpečenia nezávislosti štátu a uchovania mieru. Tento načrtnutý program zostal v platnosti aj v priebehu vojny a koncom vojny bol rozšírený.

Nový program strany bol prijatý v marci 1918. Cieľom program občianskych radikálov bola „1. Potvrdenie spoločnej slobody a slobody jednotlivca; 2. Dôkladná poľnohospodárska reforma, demokratická vlastnícka politika; 3. Komplexná kontrola politiky priemyselného rozvoja; 4. Boj proti obchodným trendom; 5. Zmena sociálnej politiky a vytvorenie ministerstva pre blaho ľudí; 6. Dôkladnú daňovú reformu, 7. Celkovú modernú reformu školstva; 8. Vytvorenie národnostného mieru medzi národnosťami Uhorska; 9. Oddelenie cirkvi od štátu; 10. Zmenu hospodárskej politiky voči Rakúsku a zahraničným krajinám; 11. Pokračovanie pacifistickej zahraničnej politiky a politiky voľného obchodu; 12. Medzinárodná arbitráž, znárodnenie muničnej výroby, namiesto všeobecnej armády zaviesť milíciu.“³⁸

Medzi občianskymi radikálmi boli od samého začiatku tri smery, a preto sa vytvorili tri tomu zodpovedajúce skupiny. Prvou bola liberálna, druhou skupina sympatizujúca s marxizmom a tretia, nachádzajúca sa uprostred spomínaných dvoch sa označovala ako „slobodní socialisti.“³⁹

Popri týchto troch politických stranách, činných hlavne v čase októbrovej revolúcie roku 1918 a následne po nej, pri vytváraní novej vlády fungovali v Maďarsku aj ďalšie politické subjekty.

Taktiež dochádza v tomto období aj k vzniku nových politických zoskupení. Jednou z takýchto politických zoskupení, ktoré neskôr získalo veľký vplyv, bola Komunistická strana Maďarska.

37 SIKLÓS, András. *A Habsburg birodalom felbomlása 1918*. Budapest : 1987, s. 149.

38 MÉREI, Gyula. *A Magyar polgári pártok programjai 1867 – 1918*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1971, s. 307 – 311.

39 SIKLÓS, András. *A Habsburg birodalom felbomlása 1918*. Budapest : 1987, s. 150 – 153. IRMANOVÁ, Eva. *Maďarsko a versailleský mírový systém*. Praha : Albis International, 2002, s. 150 – 151.

Dňa 4. novembra 1918 sa v Moskve na konferencii zišli komunisti pochádzajúci z územia bývalého Rakúsko-Uhorska. Po oboznámení sa s najnovšími udalosťami zaujala konferencia stanovisko o založení komunistickej strany a prijala rozhodnutie týkajúce sa ich návratu domov. V zmysle tohto rozhodnutia prišiel do Budapešti dňa 17. novembra 1918 vedúci skupiny maďarských komunistov Béla Kun s dvoma spolupracovníkmi a mnohými ďalšími bývalými vojenskými zajatcami. Cieľom ich návratu bolo založenie komunistickej strany v Maďarsku.⁴⁰

Organizovanie ľavice v Maďarsku bolo na vzostupe koncom októbra a začiatkom novembra roku 1918. Začiatkom novembra 1918 bola spolupráca medzi ľavicovými skupinami čoraz užšia. Revoluční socialisti a predstavitelia ľavicového krídla Maďarskej sociálnodemokratickej strany sa zišli na viacerých spoločných schôdzach. V rámci týchto jednaní bola už nadhodená myšlienka vytvorenia jednej novej robotníckej strany. Väčšina pôvodnej ľavicovej opozície sa obávala odtrhnutia sa od Maďarskej sociálnodemokratickej strany, lebo predpokladali, že prepojenie strany a odborov neumožní zrealizovať založenie novej strany. Predpokladali, že uzatvorené ľavicové zoskupenie vo vnútornom rámci jednej strany by skôr posunulo sociálnodemokratickú stranu smerom doľava, a to by účinnejšie poslúžilo ich cieľu. Členovia ilegálnej revolučnej socialistickej strany, tzv. revoluční socialisti, boli síce menej pripútaní a zväzovaní sociálnodemokratickými tradíciami, ale ani oni nesútili vznik ďalšej novej strany, pretože nerozumeli jej úlohe, a preto nevedeli dostatočne oceniť úlohu a význam novej strany.⁴¹

Obrat v budovaní strany nastal po návrate vedúcich skupiny komunistov zo Sovietskeho Ruska. Po rokovaníach s rôznymi ľavicovými skupinami sa dňa 24. novembra 1918 vytvorila Maďarská komunistická strana. Členmi prvého ústredného vedenia strany sa spomedzi ruských vojnových zajatcov stali Ferenc Jancsik, Béla Kun, Ernő Pór, József Rabinovics, Ernő Seidler, Károly Vántus a o niečo neskôr sa vrátili Tibor Szamuely. Zo strany sociálnodemokratickej ľavice to boli Ede Chlepkó, Rezső Fiedler, János Hirossik, Jenő László, László Rudas, Dezső Somló, Béla Szántó a Béla Vágó. Spomedzi revolučných socialistov Ottó Korvin a József Mikulík.⁴²

Základný cieľ strany bol vypracovaný na základe Leninovho učenia a ruských revolučných skúseností. Kým sociálnodemokratická strana, odvolávajúc sa na chýbajúce podmienky stála za myšlienkou zachovania kapitalizmu a uskutočnenia sociálnych reforiem, komunistická strana hlásala, že nastal koniec kapitalizmu a prišiel čas proletárskej revolúcie. Predstavitelia komunistickej strany sa postavili proti parlamentným ilúziám a namiesto konštituovania národného zhromaždenia, ktoré by posilnilo moc buržoázie, zastávali stanovisko reorganizovať budapeštiansku Ro-

40 SIKLÓS, András. Az 1918 – 1919. évi magyarországi forradalmak. In László Szabó, Mária Ormos a kollektív. *Az. 1918 – 19-es magyarországi forradalmak*. Budapest : TIT Országos Központ Társadalomtudományi Osztály, s. 43 – 48.

41 SIKLÓS, András. Az 1918 – 1919. évi magyarországi forradalmak. In László Szabó, Mária Ormos a kollektív. *Az. 1918 – 19-es magyarországi forradalmak*. Budapest : TIT Országos Központ Társadalomtudományi Osztály, s. 43 – 48.

42 SIKLÓS, András. Az 1918 – 1919. évi magyarországi forradalmak. In László Szabó, Mária Ormos a kollektív. *Az. 1918 – 19-es magyarországi forradalmak*. Budapest : TIT Országos Központ Társadalomtudományi Osztály, s. 45.

botnícku Radu, zvolaf kongres rád a pre rady vytýčili úlohu prevziať do vlastných rúk moc odovzdanú vláde. Vo vzťahu k podnikom žiadali zavedenie robotníckej kontroly ako prechodnej fázy pred robotníckym riadením, ktoré malo pomôcť k prevzatiu výrobných prostriedkov do rúk štátu proletárov. V prípade riešenia agrárnej otázky náhlili na prvom mieste na okamžité obsadenie pôdy prostredníctvom rád, vytvorených z chudobných roľníkov. V súvislosti s armádou sa snažili vytvoriť ozajstnú ľudovú armádu, zloženú z proletárov. Ďalšou otázkou bolo riešenie národov a národností, pri ktorej prebiehali ostré ideové boje jednak proti politike sociálnych demokratov, ktorá robila ústupky buržoáznemu nacionalizmu, pričom strana sledovala cieľ dosiahnuť rovnoprávnosť pracujúcich rôznych národov a národností a úplné oslobodenie všetkých utláčaných ľudí. Komunistická strana hlásala neoddeliteľnosť maďarskej a medzinárodnej socialistickej revolúcie a poukázala na to, že v ťažkej situácii v ktorej sa nachádza republika jej pomoc nezabezpečí spolok uzatvorený s dohodovými krajinami, ale naopak úzke spojenectvo so Sovietskym Ruskom. Komunistická strana Maďarska sa aktívne podieľala na vzniku Komunistickej Internacionály. Bola jednou z 8 strán, ktoré v januári 1919 podpísali výzvu na zvolanie jej zakladajúceho kongresu.⁴³

Vďaka výbornej agitačnej práci pomáhala strana zvyšovať jej popularitu medzi obyvateľmi. Niekoľko dní po založení strany sa začali v spoločnosti objavovať letáky a brožúry propagujúce stranu a v krátkom čase sa podarilo vytvoriť aj komunistickú tlač. Centrálna tlač Červené noviny vyšli prvýkrát 7. decembra 1918. Spočiatku vychádzali dvakrát, neskôr trikrát týždenne.⁴⁴

V čase vnútropolitických zmien v Maďarsku dochádza aj k zmenám v zahraničnopolitickom postavení krajiny. Dôsledkom prechodu dohodových armád cez hraničnú rieku Sávu, začala nová vláda dňa 4. novembra 1918 vyjednávať s vrchným veliteľom dohodových vojsk na Balkáne, generálom Franchetom d'Esperey. Dôvodom rokovania oboch strán bolo aj prímerie z Padova, ktoré považoval francúzsky generál vo vzťahu k Uhorsku za nedostatočné. Uhorská delegácia v čele s predsedom vlády Mihályom Károlyim prevzala dňa 7. novembra 1918 v Belehrade od generála Francheta d'Espereye podmienky prímeria, ktoré bolo potom podpísané dňa 13. novembra 1918 v Belehrade.

Zároveň dochádzalo medzitým v tomto období k vnútropolitickým zmenám Uhorska aj dôsledkom rozpadu Rakúsko-Uhorska a vzniku jednotlivých nástupníckych štátov.

Dňa 28. októbra 1918 prevzal moc v Prahe Národný výbor a vyhlásil nezávislý československý štát.⁴⁵ O dva dni neskôr sa nezávisle od toho, dňa 30. októbra 1918

43 SIKLÓS, András. Az 1918 – 1919. évi magyarországi forradalmak. In László Szabó, Mária Ormos a kollektív. *Az. 1918 – 19-es magyarországi forradalmak*. Budapest : TIT Országos Központ Társadalomtudományi Osztály, s. 43 – 48.

44 SIKLÓS, András. Az 1918 – 1919. évi magyarországi forradalmak. In László Szabó, Mária Ormos a kollektív. *Az. 1918 – 19-es magyarországi forradalmak*. Budapest : TIT Országos Központ Társadalomtudományi Osztály, s. 43 – 48.

45 FERENCŮHOVÁ, Bohumila. Mierová konferencia, mierové zmluvy a nový európsky systém. In DEJMEK, Jindřich a kol. *Zrod nové Evropy. Versailles, St. Germain, Trianon a dotvaření poválečného mírového systému*. Praha : Historický ústav ČAV, 2011, s. 23.

v Turčianskom Svätom Martine zišla Slovenská národná rada ako najvyššie vnútropolitické fórum Slovákov. V mene slovenského národa prijala Deklaráciu slovenského národa, ktorou sa pripojila k spoločnému štátu Čechov a Slovákov, Československu.⁴⁶

Dňa 29. októbra 1918 chorvátske národné zhromaždenie v Záhrebe vyhlásilo nezávislosť Chorvátska a jeho pripojenie k budúcemu srbsko-chorvátsko-slovinskému štátu. Dňa 30. októbra 1918 vo Viedni národné zhromaždenie prijalo novú nezávislú štátnu ústavu a 31. októbra 1918 v Lvove haličskí Ukrajinci vyhlásili oddelenie od monarchie.⁴⁷ Tieto aktivity národov Uhorska, smerujúce k samostatnosti čoskoro ukázali, že Károlyiho politika má aj vážne prepadliny.

1.2 Vnútropolitické problémy a kríza Maďarskej ľudovej republiky

Po víťazstve občianskej demokratickej revolúcie sa nepriaznivo vyvinula vnútropolitická situácia v krajine. Dôsledkom prvej svetovej vojny už aj tak zlú hospodársku situáciu krajiny vystupňoval pád monarchie, s ním súvisiaci rozpad dovtedajšieho jednotného hospodárskeho územia, pretrvávajúca blokáda voči centrálnej moci a vojenská okupácia krajiny.

Chýbali potrebné suroviny na chod hospodárskej a priemyselnej výroby. V tejto situácii hrozilo ochromenie dopravy priemyselnej výroby a časť tovární bolo nutné odstaviť kvôli nedostatku surovín. Výroba stagnovala aj v prevádzkach s robotníkmi, pretože podnikatelia vnímali svoju situáciu ako neistú, o udržanie výroby sa príliš nestarali a svoj kapitál sa snažili zachrániť jeho vysťahovaním z tovární a vývozom do zahraničia. V dôsledku zastavenia výroby sa veľké množstvo robotníkov dostalo na ulicu a vzrástla nezamestnanosť.

Predstavy o medzinárodnom postavení krajiny a zahraničnopolitických možnostiach novej vlády sprevádzali počas prvých dní jej existencie veľké ilúzie. Károlyiho vláda zastávala pozíciu priateľa dohodových mocností a vo všeobecnosti preto predpokladala, že v zmysle prijatia 14 bodov prezidenta Wilsona prijímú Maďarsko aj dohodové krajiny. Preto Károlyi veril, že Dohoda bude s Maďarskom vo veci integrity krajiny priaznivo zaobchádzať.

Avšak aktivity predstaviteľov národov Uhorska na prelome októbra a novembra 1918 ukázali, že Károlyiho národnostná politika má vážne prepadliny.

Koncom roku 1918 sa ukázalo, že politika Mihálya Károlyiho voči predstaviteľom nemaďarských národností v súvislosti s udržaním celistvosti krajiny a uplatňovanie politiky wilsonizmu v prospech zachovania integrity, bude neúspešná. Západní spojenci boli ochotní vyhovieť svojim partnerom na úkor Maďarska aj za cenu upustenia od Wilsonových princípov a porušenia dohôd s Maďarskom.

Medzitým dňa 7. novembra 1918 vtiahla na územie bývalého Uhorska srbská armáda a do 10. novembra 1918 získala mestá Novi Sad, Suboticu a Pécs. Dňa 24. decembra 1918 obsadili chorvátske jednotky oblasť Medzimurskej župy.

46 ČAPLOVIČ, Miroslav. Prvý pluk slovenskej slobody (november 1918 – marec 1919). In *Historický časopis*, roč. 43, č. 4, 1995, s. 651.

47 ROMSICS, Ignác. *Magyarország története a XX. században*. Budapest : Osiris Kiadó, 2010, s. 73.

Na východe sa do pohybu dali aj jednotky rumunskej armády a dňa 12. novembra 1918 vnikli na územie Maďarska. Začiatkom nasledujúceho mesiaca, dňa 2. decembra 1918 obsadili Marosvásárhely, neskôr Brašov a 24. decembra 1918 vstúpili do mesta Kluž. Do konca januára 1919 bolo ukončené obsadenie línie Maramarossziget Nagybánya – Zilah – Zám. Na konci januára 1919 predstavovalo územie Maďarska územie Zadunajska, priestor medzi Dunajom a Tisou, oblasť Zakarpattia a Veľkej uhorskej nížiny.⁴⁸

Neúspechy vládnej politiky v národnostnej otázke a následne rozpad historických hraníc štátu, ako aj obkľučujúca demokratizácia dovtedajšieho konzervatívneho spoločenského a politického štátneho zriadenia postupne viac polarizovali spoločensko-politický život v krajine. Začiatkom roku 1919 sa zvyšovali útoky na vládu, pričom počet jej podporovateľov klesal.⁴⁹

Postupne sa však ukázal jasnejšie fakt, že o osud Károlyiho vlády nemá Dohoda žiadny záujem. Dôsledkom zle sa vyvíjajúcej medzinárodnej situácie, vnútropolitickým ťažkostiam a následným vyhroteným rozporom sa Károlyiho vláda koncom roku 1918 dostala do krízy.

Popri predstave o reforme doterajšej koalície vznikla aj myšlienka o vytvorení čisto demokratickej vlády, ktorá by bola zostavená iba z občianskych politických strán. Čoskoro však prišla do popredia predstava nového buržoázneho kabinetu. Vytvorenie takéhoto kabinetu by podľa niektorých jej zástancov bolo v prípade prichádzajúcich mierových jednaní ideálnejšou voľbou. Nový kabinet by lepšie reprezentoval a hájil záujmy krajiny ako terajšia vláda. Ministerským predsedom novej vlády sa mal stať poslanec Károlyiho nezávislej strany a osemaštyridsiatnikov, súčasný minister školstva a vierovyznania Márton Lovászy. Lovászy počas jednaní s predstaviteľom dohodových krajín v Maďarsku, podplukovníkom Vixom zdôrazňoval, že nová maďarská vláda by pokladala za dôležité viesť boj proti vzráňajúcejmu sa bolševizmu v krajine, preto očakával podporu z jeho strany. Nakoniec sa však návrh novej vlády neujal aj z dôvodu, že podplukovník Vix sa do politických otázok súvisiacich s Maďarskou vládou odmietol angažovať a Lovászy nenašiel podporu ani v dohodových kruhoch.⁵⁰

Napokon teda nezostala iná možnosť než udržanie doterajšej koalíciej vlády. 11. januára 1919 podala Károlyiho vláda demisiu. Výkonný výbor národnej rady hľadajúcej najvhodnejšiu formu utvorenia novej vlády vyhlásil ešte v ten istý deň Mihály Károlyiho za prezidenta republiky.⁵¹ Po tom poveril Károlyi bývalého ministra spravodlivosti, Dénesa Berinkeyho plnením funkcie premiéra. Novú vládu, ktorá bola zostavená dňa 18. januára 1919 vytvorili predstavitelia štyroch politických strán. Popri predchádzajúcich troch stranách sa do vlády dostala aj Krajinská maloroľníč-

48 IRMANOVÁ, Eva. *Maďarsko a versailleský mírový systém*. Praha : Albis International, 2002, s. 105.

49 ROMSICS, Ignác. *Magyarország története a XX. században*. Budapest : Osiris Kiadó, 2010, s. 77.

50 IRMANOVÁ, Eva. *Maďarsko a versailleský mírový systém*. Praha : Albis International, 2002, s. 108.

51 BIHARI, Mihály – GAZSÓ, Ferenc – VIDA, István. *Magyarországi politikai pártok lexikona 1846 – 2010*. Budapest : Gondolat, 2010, s. 72.

ka a poľnohospodárska strana (*Országos Kisgazda- és Földművespárt*). Napriek tomu sa však k väčšiemu vplyvu v novej vláde dostali sociálni demokrati.⁵² Sociálny demokrat Vilmos Bohm sa stal ministrom obrany a Zsigmund Kunfi ministrom školstva. Ďalšími ministerstvami v rukách predstaviteľov sociálnej demokracie bolo ministerstvo obchodu na čele s Ernő Garamim a ministerstvo práce a blaha ľudu, ktorému úradoval Gyula Peidl.

Po vytvorení novej vlády však vládna kríza vyriešená nebola. Dňa 25. januára 1919 dochádza k rozštiepeniu Károlyiho strany na dve zoskupenia. Vzniká Nezávislá Lovászyho strana a osemaštyridsiatnikov (*Függetlenségi és Negyvennyolcas Lovászy Párt*) a Károlyiho strana (*Károlyi Párt*).⁵³ Väčšina členov Károlyiho strany odchodom nasledovala zoskupenie Lovászyho, Batthyányho a Friedricha, ktorí mali blízko ku kontrarevolučným stranám. Zvyšok Károlyiho strany už nebol schopný vytvoriť a zorganizovať fungujúcu masovú stranu.⁵⁴

V krajine postupne rástol počet príslušníkov komunistického a kontrarevolučného tábora. Hlavnou snahou komunistickej strany bolo pomocou propagandy zdiskreditovať súčasnú koalíčnú vládu. Maďarskí komunisti vyzývali obyvateľov k demonštráciám pod rôznymi heslami a požiadavkami, ktoré vopred nebolo možné splniť. Z dôvodu postupne rastúceho komunistického extrémizmu, bola maďarská vláda povinná prijať na konci januára 1919 protikomunistické opatrenia. Komunisti boli vylúčení z Robotníckej rady a počiatkom februára 1919 vláda vydala zákon o „Ochrane štátnej formy ľudovej republiky“.⁵⁵

Napriek týmto vládnym zákrokmi boli obranné opatrenia vlády voči komunistom neúčinné. Dôsledkom prepadu a útoku na redakciu sociálno-demokratického časopisu *Népszava* došlo k usmrteniu ôsmich osôb. Za tento trestný čin bolo 77 komunistických vodcov vzatých do väzby a bolo zakázané tlačivo komunistickej strany Maďarska *Vörös Ujság*.⁵⁶

Navzdory snahám nebola vláda schopná účinne vystúpiť proti maďarským komunistom a politickú stranu zakázať. Ďalším krokom vlády na zlepšenie vnútropolitického diania bolo zrušenie extrémistického pravicového spolku Maďarského krajinského obranného spolku (*Magyar Országos Véderő Egylet*), organizácií, ktorá vznikla v novembri 1918 z odzbrojených dôstojníkov pod vedením kapitána Gyulu Gömbösa.

Na prelome februára a marca 1919 stratila Károlyiho vláda podporu zo strany spoločnosti. Väčšina buržoázných síl sa kvôli ľavicovej politike vlády presunula do

52 SIKLÓS, András. Az 1918 – 1919. évi magyarországi forradalmak. In László Szabó, Mária Ormos a kolektív. *Az. 1918 – 19-es magyarországi forradalmak*. Budapest : TIT Országos Központ Társadalomtudományi Osztály, s. 50 – 57.

53 BIHARI, Mihály – GAZSÓ, Ferenc – VIDA, István. *Magyarországi politikai pártok lexikona 1846 – 2010*. Budapest : Gondolat, 2010, s. 55, 59.

54 IRMANOVÁ, Eva. *Maďarsko a versailleský mírový systém*. Praha : Albis International, 2002, s. 109.

55 *Magyarországi Rendeletek Tára 1867 – 1945. Rendeletek tára, 1919*. Budapest : Magyar Kir. Belügyminisztérium, 1919.

56 IRMANOVÁ, Eva. *Maďarsko a versailleský mírový systém*. Praha : Albis International, 2002, s. 109.

opozície. Z toho istého dôvodu sa začali ešte viac organizovať proti vláde predstavitelia pravicových myšlienok. Najvýznamnejším pravicovým zoskupením, ktoré vzniklo v tomto období bola Strana národného zjednotenia (*Nemzeti Egyesülés Pártja*). Táto strana sa spojila s Nezávislou Lovászyho stranou a osemaštyridsiatikov (*Függetlenségi és Negyvennyolcas Lovászy Párt*), Maďarskou kresťansko-socialistickou stranou (*Magyarországi Keresztényszocialista Párt*) a Krajinská poľnohospodárska strana (*Országos Földműves Párt*).⁵⁷

Táto zhoršujúca sa vnútropolitická situácia nastolila otázku parlamentných voľieb. Voľby boli potrebné kvôli vnútro politickej izolovanosti súčasnej vlády a preto bolo rozhodnuté, že nasledujúce voľby budú prebiehať dňa 13. apríla 1919.⁵⁸ V týchto dňoch je možné bádať v Károlyiho prehláseniach nové línie. Na jednej strane sa prehláseniami približoval k politike sociálnych demokratov, na druhej strane dôsledkom svojej neúspešnej politiky, presadzujúcej orientáciu na princípy Wilsonových 14 bodov, ktorá dopustila rozdelenia územia Uhorska medzi nástupnícke krajiny, bolo v jeho prehláseniach prejavovaný istý pocit sklamaní.⁵⁹

Dňa 15. marca 1919 bol Mihály Károlyi informovaný vojenským atašé Spojených štátov amerických v Bukurešti, plukovníkom Yates o príprave nóty, ktorá by mala znamenať zmenu súčasných hraníc Maďarska. Na to Károlyi reagoval neprijatím tohto nového diktátu, o čom bol následne informovaný podplukovník Vix. Minister obrany Vilmos Böhm dokonca poslal Vixovi predbežný protest v mene maďarskej vlády, v ktorom upozorňoval, že v prípade komplikácií po prijatí nóty môže vzniknúť situácia, za ktorú vláda nepreberie zodpovednosť. Dňa 17. marca 1919 občianski ministri predložili svoju abdikáciu v prospech čisto socialistickej vlády, ale Böhm a ostatní sociálnodemokratickí ministri to v tejto chvíli odmietli.⁶⁰

V zmysle Vixovej nóty sa rumunské oddiely nachádzajúce sa pri línii Nagybánya – Csucs mohli presunúť vpred po čiaru Szatmárnémeti (Sátmár) – Carei – Oradea (Veľký Varadín) – Arad, od ktorej na západ by mala vzniknúť neutrálna zóna, ktorá by zahrňovala aj mestá Debrecín, Békéscsaba, Hódmezővásárhely a Segedín. Károlyi v tejto nóte predvídal možné budúce politické usporiadanie, a preto ju odmietol prevziať. Plánoval, že v spolupráci so sovietskym Ruskom vyhlási celonárodnú vzburu a s cieľom vnútro politickeho potvrdenia zahraničnopolitického zvratu, zotrvá na pozícii hlavy štátu a vymenuje vládu zloženú zo sociálnodemokratických politikov.⁶¹

V tejto napätej politickej situácii bola vládna kríza dovŕšená dňa 20. marca 1919 po predaní nóty Károlyimu podplukovníkom Vixom. Nóta odvolávajúca sa na mierovú konferenciu z dňa 26. februára 1919 žiadala posunutie rumunsko-maďarskej

57 BIHARI, Mihály – GAZSÓ, Ferenc – VIDA, István. *Magyarországi politikai pártok lexikona 1846 – 2010*. Budapest: Gondolat, 2010, s. 91.

58 ROMSICS, Ignác. *Magyarország története a XX. században*. Budapest : Osiris Kiadó, 2010, s. 77.

59 IRMANOVÁ, Eva. *Maďarsko a versailleský mírový systém*. Praha : Albis International, 2002, s. 111.

60 IRMANOVÁ, Eva. *Maďarsko a versailleský mírový systém*. Praha : Albis International, 2002, s. 112.

61 ROMSICS, Ignác. *Trianonská mierová zmluva*. Bratislava : Kalligram, 2009, s. 103.

demarkačnej čiary smerom na západ a vybudovanie neutrálnej zóny, ktorú obsadia spojenecké vojská.⁶²

Počas stretnutia vlády popoludní dňa 20. marca 1919 Károlyi oboznámil ministrov s Vixovou nótu a navrhol odstúpenie vlády. „Parížska mierová konferencia neuznáva Wilsonovské princípy, preto je potrebná nová orientácia, vo vnútornej a zahraničnej politike.“ Prehlásil, že nótu je potrebné odmietnuť a miesto odchádzajúcej vlády prevzme kabinet zložený z predstaviteľov Maďarskej sociálnodemokratickej strany a popri prípade jedného až dvoch komunistických politikov, ktorí mali sprostredkovať novú vládnu orientáciu. V ten deň sa však už predpoludním predstavitelia vedenia Maďarskej sociálnodemokratickej strany radili o ďalšom postupe a z návrhu ministra obrany Vilmosa Böhma sa zrodilo rozhodnutie o potrebe dohody s predstaviteľmi Maďarskej komunistickej strany o vytvorení spoločnej vlády. V tom čase prebiehali prvé jednania medzi predstaviteľmi Maďarskej komunistickej strany a Maďarskej sociálnodemokratickej strany. Zástupca sociálnych demokratov Jenő Landler po skončení jednania informoval, že predstavitelia Maďarskej komunistickej strany sú pripravení dohodnúť sa o spoločnom prevzatí moci. S ohľadom na túto správu reagovalo vedenie sociálnodemokratickej strany novým uznesením, ktoré oznámilo nielen spoluprácu s komunistami, ale aj prijatie komunistického programu, teda spoločnú vládu oboch strán spočívajúcu na princípoch proletárskej diktatúry.⁶³

Popoludní dňa 21. marca 1919 sa delegácia Maďarskej sociálnodemokratickej strany dostavila do väznice, kde bola uzatvorená vzájomná dohoda medzi predstaviteľmi jednotlivých politických strán. Došlo k prevzatiu moci a došlo k zjednoteniu oboch strán pod spoločným názvom Maďarská socialistická strana (*Magyarországi Szocialista Párt*). Po dohode medzi predstaviteľmi oboch strán bola v ten deň vyhlásená Maďarská republika rád.⁶⁴

62 SIKLÓS, András. Az 1918 – 1919. évi magyarországi forradalmak. In László Szabó, Mária Ormos a kolektív. *Az. 1918 – 19-es magyarországi forradalmak*. Budapest : TIT Országos Központ Társadalomtudományi Osztály, s. 57 – 60.

63 IRMANOVÁ, Eva. *Maďarsko a versailleský mírový systém*. Praha : Albis International, 2002, s. 116.

64 BIHARI, Mihály – GAZSÓ, Ferenc – VIDA, István. *Magyarországi politikai pártok lexikona 1846 – 2010*. Budapest : Gondolat, 2010, s. 31 – 133.